

Egy olvasmány és egy megtérés története.*)

— Ady Endre ellenségeinek ajánlva.

A verseinket nem olvassák, nem látják s ha látják, nem értik, s ha megértik, jaj nekünk, mert akkor nem értették meg még csak igazán.

Ady Endre: *A magyar Pimodan*
(*Nyugat*, 2. szám, 1908 január 16.)

vallomással kell kezdenem. Ezelőtt vagy öt-hat évvel belép hozzám egy jó barátom s hoz nekem valami vidéki kis verskötetet. Azt mondta nekem, hogy új költő, új a gondolkodása, új a hangneme. Nem vettem észre a dologból semmit. Eddig a vallomás. *Mea culpa, mea culpa, mea maxima culpa*. Szeretném ezt a kötetet újra látni. Tán nem is az én hibám volt, hanem az akkori Adyé! Tudom, hogy feltűnt a *Krisztusok martyrja* című vers. Azt mondtam reá: „Tehát vidéken is olvassák Nietzsche-t”. Barátom, aki a kötetet hozta, kijavított: „Dehogyan olvassák, csak a kávéházban beszélnek róla.”

Evvel az ügy el volt intézve.

Aztán figyelemmel kísértem Ady Endre tárcáit a *Budapesti Hírlap*-ban. Oda illettek. Azt hiszem, nem mondhatok fiatal ember

*) Örömmel közöljük ezeket az érdekes fejtegetéseket, annál is inkább, mivel szerzőjük e folyóirat hasábjain fejtette ki azt az első álláspontját, melyre utal. Mégis azt hisszük, hogy az Ady Endre jelentőségét nem lehet kizárólag esztétikai szempontokból elbírálni, mint azt tisztelt munkatársunk teszi. Minden valóban korszakalkotó költő ugyanis több, mint néhány új szó, rím és ritmus kovácsolója, hanem — és hatásának és jelentőségének ez a *l'art pour l'art* körén túlmenő titka — benne találunk művészeti vigaszt, reményt és harci kedvet a kornak nagy, a régi értékeket leromboló törekvései is. Az Ady költészetének is megvan ez a nagy szociális háttére s ép ebből nyílik annak nem egy szép virága. Bírjuk egyik társunk ígéretét, hogy ebből a szempontból is meg fogja világítani az Ady verseit szemlénk egyik közelebbi számában.

A szerk.

írásáról lesújtóbb kritikát. Furcsa, gondoltam magamban, hogy ettől az embertől jót és újat várhattak valaha. Ismét elmúlt egy kis idő; nem hallottam róla semmit. Ha eszembe jutott a neve: mosolyogtam Tetszett nekem az, hogy mily gyorsan kiáltanak ki valakit prófétának s mily gyorsan feledik el.

Ismétlem: *Mea maxima culpa*.

De mind sűrűbben jöttek felém emberek, hogy agyba-főbe dicsérjék Adyt. Én kezdtem remélni. Háttha!? Be jó volna megérni kortársaink között zseni vagy legalább is nagy tehetség kifejlését. Végül mutattak nekem egy Ady-verset, mely a *Figyelő* című néhai folyóiratban jelent meg. Tetszett. Vágytam arra a nagy magyar *disease*-re, kinek ajkán szózatossá válnak ezek a sorok. Egy Yvettet érdemelnek — de Medgyaszai, ha merész, megpróbálhatná. Hogy is mondta latin tanárom, mikor kegyelemből átengedett a vizsgán? *Tamen est laudanda voluntas*. Oly vállalkozás Adyt szavalni, melyben a bukás is érdem.

De az Ady-bámulók többet követeltek. Poet emlegették. Azt akarták, hogy legyenek „egész oda”. Sehogyse ment.

Nemsokára jött a második Ady-kötet. Itt már sok minden feltűnt. Ereztem az új nyelvi lehetőségeket, melyeket Ady kitért, éreztem a tárgyak új körét, melyeket a költészetbe vont. Így még senki sem beszélt magyarul. Ez nem Arany nyelve, ez nem az ő verselése. Ez nem Arany után ballada-pengetők kínos készségű átvett eszköze, melynek segítségével Kisfaludy-társasági tagok a nagy költő elhalványult nyomán, holt, pincésápadt, penészgomba könyvköltészetet produkálnak, ez nem az a kipróbált nyelv, mely lehetővé teszi, hogy egy kaptafára készüljenek verses beszélek, szerelmi dalok és a heti politika rimes összefoglalásai. Az ilyesmi kitűnő lehet Vargha Gyula-féle fordítóknak, de mit csinál vele a költő? Ez nem a lekésett Petőfi-utánczók békében márciuskodó dala, nem az a játékos kuruckodás, mely még ma is kísért.

Ez más! Ennyit tudtam, de az új más melódia még nem csábított, ígéret volt nekem, nem teljesülés. Örültem a biztató jelenségnek, de alig élveztem versét. Szóval, nem volt lelkem ügye.

Pedig beláttam eszemmel, hogy nemcsak a nyelv új, de illik az új tárgyakhoz. Ha így nem beszélt még magyarul senki, hát nem is érzett így még soha magyar. Még a dalban elnyűtt hazaszeregetnek is új árnyalatot adott. Mert új volt az ő nyugatba néző, Parisba vágó s pusztába mégis visszasíró, ezt az édes, ronda Pestet visszaesdő hazafisága. Sok Ady-vers vezérmotívumát így lehetne kifejezni: „Az ördög vinné el ezt a komisz országot... csak ne szeretném olyan borzasztó nagyon”. S ez a nyugatba néző hazafiság, nem külföldieskedő negély. Mert hiszen Paris és vele együtt az egész nyugat, a költőnek, nem kultúrájáért kell, csak az idegenség zúgó varázsáért, az ismeretlenség, az elrejtettség sejtelmes, titokzatos kéjéért. A legújabb kötetben van egy gyönyörű vers, melynek gyönyörű címe: *Páris az én Bakonyom*. Nincs szükség több magyarázatra, ez a cím mindent kifejez. A szittyá öröme Európa központján . . . ez az Ady! Szóval nagyon megjavultam én már a második kötet megjelenése után. Tudtam azt, hogy Ady érdekes ember, tudtam azt, hogy költő . . . csak azt nem tudtam

még, hogy igazi költő, hogy nagy költő. Verse még nem kapott meg. Egész verse; mert sora volt akárhány. Ezeket elvittem,, eltettem, hor-doztam, ápoltam, dúdoltam magamban.

Azóta kíváncsian lestem verseit. Úgy látszik, roszkor esett szemem az egyes hírlapokba: zagyva, kusza, érthetetlen vagy affektált nyárs-polgárdöbentő versekre akadtam. És kimondtam a könnyelmű szót: Ismétli magát! hanyatlik.

Vártam azokat, kik majd az ő csapásán haladnak tovább; csomó utánzó kerekedett fel . . . semmi egyéb!

Legfőlebb, ha Kosztolányiban telt nagy örömem. Gyulai, Arany emlékbeszédében Petőfi és Arany közt futtat hosszú párhuzamot; az eposz és líra, a szubjektivitás és objektivitás, a hév és nyugalom ellentéteit pontos vesszőkkel választja el s e meddő, bár elmés játékban elnyújt egy több oldalra terjedő mondatot. Könnyen lehetett volna így játszunk nekünk: Ady szertelen, vad, barbár művész; Kosztolányi tudós, finom, öntudatos aestheta... stb. Mikor Adynak csak második kötetét láttam... volt ennek a párhuzamnak némi jogosultsága. Azóta megjelent a harmadik kötet: *Vér és Arany*. S igazságtalanság volna oly kitűnő kezdővel szemben, mint Kosztolányi, ha Ady kiforrott, nagy művészetéhez mérnök.

Forgatom, forgatom kíváncsian Ady *Vér és Arany*-át; szemem erre a strófára akadt:

*Hepehupás, vén Szilágyban,
Hét szilvafa árnyékában
Szunnyadt lelkem ezer évet,
Paraszt zsályaként aludt el
S bús krizántémfürttel ébredt
Hepehupás, vén Szilágyban.*

Hogyne szólt volna felém ez a költészet? A kor érzetére színes, szép szóval ébredő magyar lélek gazdag költészete. Jól esett ez a vers; könnyített rajtam; ez az a hang, amelyet csak Ady hallat és senki más. Csak ő, csak az ő nemzedéke érti meg Ady jajját a vers második strófájában, hogy e léleknek fel kellett ébrednie időnek előtte, mielőtt a csodák ideje bekövetkezett volna. Belekukkantok a túlsó lapra s látom ott e cím alatt: *Menekülj, menekülj innen:*

*Pocsolyás Értől elszakadt legény,
Sorvadva, várva, itt tovább ne ülj.
Nem kellene itt úri álmodók
Menekülj, menekülj.*

*Rossz a világ itt; dacos Hunnia
Álmodva vívja a régi csatát.
Veri a jövőt: balladát akar
Balladát, balladát . . .*

Legény ez a talpán! Micsoda különös gondolatkapocs van a két utolsó idézett sorban. Milyen különös és milyen jellemző! Ady számára Arany János nem élt; ő csak egy iskolakönyvre emlékszik,

melyben Greguss és Beöthy költészetelő nevei díszelnek s melyben balladák állanak. Számára ballada annyit jelent, hogy utánzó, iskolaízű, pedáns, tanáriás, művészietlen, maradi, akadémiai koszorúval kitüntetett, szóval költőieden költészet. Ezt köszönheti Arany lelkes magyarázóinak és a gimnáziumnak. Aki a jövőt veri . . . az akar balladát, vagy amint az iskolakönyv mondja: „tragédiát dalban elbeszélve”. Igazán nem lehetünk eléggé hálásak méltóságos, nagyságos és tekintetes irodalomtanárainknak, hogy oly kevéssé tudták Aranyhoz fűzni Adyt s így amannak zsenije sosem követelte meg a fiatal embertől a szokásos utánzás-adót. Beöthy Zsolt verheti a mellét — nem élt hiába! Akarata ellenére ugyan, de lendített a jövőbe törtető ügyén.

Össze-vissza kezdek olvasgatni. Be sok rossz vers! . . . Be sok hevenyészett . . . be sok elnagyolt . . . még jobb az, ami érthetetlen, annak legalább van valami zöngelmes pompája, amin költői felindulás viharzik át. Egyszerre kezdem olvasni azt, hogy:

*Párisba tegnap beszökött az ősz,
Szent Mihály útján suhant nesztelen,
Kánikulában halk lombok alatt
S találkozott velem.*

*Ballagtam épen a Szajna felé
S égtek lelkemben kis rözse-dalok.
Füstösek, furcsák, búsak, bíborak
Arról, hogy meghalok.*

Leteszem egy percre a könyvet: Ejnye, be szép! Rözsedalok! Nem lehetne jobb, találóbb, teljesebb kifejezést találni a lélekben ki nem alakult, fejüket fel-felütő énekekre. S a reákövetkező jelzők tarka felvonulása láttatja a még lángban ki nem lobbant versparázs hunyorgását, pislánását, villanását! S amiért a könyvet letettem, amivel egy percig boldogan el kell telnem, be szépen áll ott a sor:

„Arról, hogy meghalok.”

Szép volt, jó volt . . . de lássuk tovább:

*Elért az Ősz és sűgött valamit:
Szent Mihály útja beleremegett,
Züm-züm: röpködtek végig az úton
Tréfás falevelek.*

*Egy perc: a Nyár meg sem hőkölt bele
S Pariból az Ősz kacagva szaladt.
Itt járt, s hogy itt járt, én tudom csupán
Nyögő lombok alatt,*

Ki ne érezte volna, hogy nyárnyi nyár rekkenő delén arcát legyinti forró fuvalom? Meleg fuvalom, mely alig remegtet le a fákról néhány levelet, tréfásan, bohón, részegül, bódultan, sajkázó levelet. . . s ez az Ősz! Ki ne érezte volna ezt? De ki ébredt valaha ez érzés öntudatára? Ki fejezte ki akár öntudatosan is? s ki volt valaha, aki még

az öntudatba merevülés előtt megragadta így? Fú, fú, lehel a meleg augusztusi szél és sópri, sodorja felénk az őszt, a halált a boulevard izzó kövére.

Egy levéllel odébb: *A percek aratója*. Nem idézek, pedig jó volna idézni. Mert nagyon szeretem ezt a verset. Főleg azt a sort, hogy:

A fene bánja.

Nemcsak a fordulat költői rehabilitációját látom benne, ami már magában megér valamit . . . mert hiszen van oly hangulat, melyre ez a legtalálóbbs magyar kifejezés. Nem tudom, hogy költő miért húzódoznék előle. Nekem imponál, hogy ott, ahol áll, mily keserűvé s nyersségébe mily ünnepléssé nemesül ez az útszéli káromkodás. Nem lehet elképzelni erősebben suhogó adonisz (úgy-e, adonisz?) sort. Az egész dal ugyanazt fejezi ki, amit Kiss *Spkynx*-e. A pontosvesszős párhuzamok hasznos rendszerében megállapíthatnák különbözőseiket, így csak röviden annyit: Kiss verse fáradt, cinikus, lemondó, Adyé ficánkoló, csikói tüzes, keserűsége tele szilaj életkedvvel.

Csupa életkedv, csupa nagyszerű, berzsenyies pátosz az *Elillant évek szőlőhegyén*:

*Tort ülök az elillant évek
Szőlőhegyén s vidáman buggyan
Torkomon a szüreti ének . . .*

Igazán annak a paraszt Apollónak lelkéből fakadt vers, kinek a költő magát mondja. Csak úgy tapos az élet erjedő levében!

Be jó, hogy nem akarom a versekből a költő jellemképét összehátolni. Be jó, hogy emberi dokumentumnak tartom a folyton változó szeszély, a millió rezgésű hangulat ellentmondásait. Be rossz dolog lehet versek után jellemképet festeni, akadémiában emlékbeszédet tartani, költeményekben vezérgondolatot keresni . . . mily öröm örülni, átengedni magát vrsorok hullámainak, fölszállani rájuk, lejteti róluk, ringani bennök, nem törődni semmivel . . . még a versek morálját, életerőt növesztő vagy csökkentő hatását se keresni . . . csak örülni, örülni, örülni!

A tanárookra bízom, had' süssék ki, hogy melyik az igazi Ady, ama paraszt Apolló-e, vagy a másik, akinek gyakrabban mutatja magát a könnyes, a beteg, a sápadt, a fáradt troubadour. Állapítsák meg ezek az urak Ady egyazonosságát, amint az *Elillant évek szőlőhegyén* s a *Halál rokona* című versekben, amott élettől sustorgón, emitt megtörtén elénk áll. Melyik az őszinte, melyik az őszintébb és melyik a legőszintébb?

Mit én bánom? En csak egyet tudok, hogy minden idegemmel idegenkedem attól a gondolattól, hogy a világ azoké, akik rokkantak, borúsak, megálltak. Én nem szeretem se a fáradt lemondást, se a békét, se a könnyetlen sírást. Én nem szeretem, megcsókolni azt, aki elmegy". De tán Ady se? Mit törődöm vele? Én nem a fáradt lemondást, nem is Ady eszméit a világról és az életről . . . én ezt a verset bámulom és szeretem véghetetlenül nagyon. Mert voltak életemben a keserű spleen ily másodpercei, álltam már házak előtt s intettem búcsút egy ablak felé, hol szívem java-része maradt, néztem

déresős hideg hajnalon ködülte mezőkre, elszakadtam már közönyöseknek vélt tárgyaktól, emberektől s a válás percében sajdult át rajtam, hogy tulajdonkép mily kedvesek nekem, hogy szeretem őket és fájt, fájt, fojtogatott a nehéz Isten hozzád, míg könnyben égő szemmel tekintettem vissza. Ezek az érzések mindmáig nyomot se hagyva siklottak lelkemen keresztül. Most megragadhatom, kifejezhetem őket—lesz számukra dalom; s ez jól esik a magamfajtnak. Lévén a bíráló az a különös lírikus, aki másokban dalolja ki magát. Ez nagyon szomorú volna, ha a meg nem kapott alkotó tehetség önmagába zártsága helyett nem adna a sors tág befogadást, világokat dalban befogadó, énekben magába ömlesztő lelket, mely Alkaiostól Ady Endréig minden illetésre rezzen. Szó, ami szó, ezentúl lesznek percek az életben, amikor nem kell majd néma kínban feltorlódozó érzéssel állanom, amikor majd megárad bennem önkénytelen a dal s fogom morzsolhatni fogaim közt:

*Szeretem azt, aki csalódott,
Aki rokkant, aki megállóit,
Aki nem hisz, aki borús:
A világot.*

*Én a Halál rokona vagyok,
Szeretem a tűnő szerelmet,
Szeretem megcsókolni azt,
Aki elmegy.*

Már most próbáljon valaki e világnézet ellen kikelve, Ady betegesége ellen szónokolni! Minden ékesszólást, érvelést megsemmisít a vers lágy, magával ölelő, besúgó, megejtő ritmusa.

Ady még többet is tud. Amint a *Halál rokoná*-ban megjelenik betegesnek, idegennek látom, kit csak az élet ritka másodperceiben érezek rokonnak — amint őt a *Sötét vizek partján* mutatja, valósággal antipatikus. De ennek az antipatikus embernek antipatikus érzése oly kárhozatosán szuggesztív, oly kényszerítően, oly pokolian, oly démonian elfogadásra, átérésre készítő, hogy hiába kapálózdom ellene, nincs ellenállás. Megrendülök belé, ahányszor olvasom. Lassan, orgonaszerűen zsong fel, mint egy pokoli környezet fohászja:

*Ültem már partjain Babilonnak
S ültem már partjain a Gondnak.
Láttam már apró szenvedelmet
S láttam beteg, hosszú szerelmet.*

*Hárfámat már felakasztottam,
Hárfámat már leakasztottam.
Isten, kétség, bor, nő, betegség
Testem, lelkem összesebezték.*

*Mennyi sok mindent odaadtam,
Amíg ily szépen elfáradtam.
Ülök, csapdos ár és hideg szél
Babiloni sötét vizeknél.*

Kitördelem a vers felét. S úgy-e bár, hogy igazam volt? Meg kell Ady előtt hajolni! A legpiroslóbb életörömet is elsápasztja ez a minden gondok partjain elsóhajtott dallam. Ugyan ki mert a magyar költészetben valaha merészebbet, mint aki a gyakran felakasztott és gyakran leakasztott hárfa két sorát leírta. Ki mert merészebbet és ki mert egyszerűbbet! Oly primitív hatalom ez, mint egy zsoldárköltőé.

A kötet nagy verse, az életet összefont kezekkel esedező vers, nem futó spleen, de minden óra, minden hangulat verse a *Sírás az Élet-fa alatt*. A *Bánk bán*-ban van egy Shakespeare-hoz méltó színpadi utasítás: *Fejét kétségbeesve görgeti*. Ily kétségbeesett fejgörgetést látok e vers mögött. Ilyet csak Verlaine tudott még! Sorra veszem az ő legszebb strófáit s érzem, hogy Ady kibírja ezt a veszélyes szomszédságot. Mily széles kongású sorral intonál, mily vakítóan színes képpel kényszerít magához mindjárt a vers elején:

*Lentről nézem ős terebélyed,
Piros csodákkal rakott élet.
Óh jaj,
Te hitvány, te hitvány, te hitvány.*

*Nem áhitott így soha senki,
Nem tud téged más így szeretni,
Oh jaj,
Hiába, hiába, hiába.*

*Csodáidból csak egyszer adnál,
Fiadnak csak egyszer fogadnál,
Oh jaj,
Be várom, be várom, be várom.*

*Véremmel csallak, hívlak, várlak,
Véremmel gyűlöllek, imádlak.
Oh jaj,
Csak nézlek, csak nézlek, csak nézlek.*

*És itt maradok, itt a porban
Tudom, én tudom eltiportan
Oh jaj,
Halálíg, halálíg, halálíg.*

Ilyen mellverdeső jajgatást nem hallatott, a lélek legmélyebb mélyeiből ily forró buzgással feltörő sikolyt magyar költő még nem sikoltott soha.

Az el nem ért élet, az el nem ért nagy és szép tájak költészetét Ady sokszor fejezi ki (*Bolyongás Azur-országban*) . . . s az el

nem ért szerelemét is. Milyen férfit, vagy hogy Ady szavát használjam, mily hímet, szomorú hímet ne kísértett volna az *Alvó csókpaloita* hallucinációja. Ki ne gondolt volna arra a házra, ahol ezernyi nyoszolyán forró, eleven, pihegő tömege fekszik a sok megkívánt és soha el nem ért nőnek, akik között „gyáván vacogva, csóktalanul” kell futkosnia mindörökké. Bűn volna ebből a versből idézni.

A vágyat, mely ezer asszonyi test kísértő formáját ölti és a csendet, mely hátad mögött ijedelmes alakban megnyúl, ki ne ismerné őket? A hallgató homály rémét: *Jó Csönd-Herceg*-et, kit dallal, fűtlyel kell elűzni, hogy ránk ne tiporjon, Ady, sötétben lélekzetét elfojtó gyermek szepegő iszonyatával és hajmeresztő kísértetiességgel állítja elénk:

*Holdfény alatt járom az erdőt.
Vacog a fogam s fűtörészek.
Hátam mögött jön tíz-öles
Jó Csönd-Herceg
És jaj nekem, ha visszanézek.*

*Oh jaj nekem, ha elnémulnék,
Vagy fölbámulnék, föl a Holdra,
Egy jajgatás, egy roppanás.
Jó Csönd-Herceg
Nagyot lépne és letiporna.*

Lapozni, lapozni tovább. Mit hoz a jó szerencse? Akad-e még szép vers? Hisz ennyi is elég — egész emberéletre, nemhogy egy kis kötetre. Föltűnik szép impresszionista *plein-air*-je a *Nyári délutánok* első strófájának . . . aztán mintha megromlanék. Az álmok egész kusza borzodalmával telt költemények: *Az én koporsó paripám* és *Álom az álom helyett*: lidércnyomások groteszk és hatalmas poézise ez! Szeszélyes kanyargású, minduntalan megszegő, nekilendülő mondatok visznek bele az alvó nehéz látásainak szédítő, szédülő körébe.

*Várok megint, egy nagy, sötét golyó
Gyuladt ki valahol.
Egy nagy szív lóg fényes üstökén
És zakatol, zakatol.*

*S valakit, aki talán sohse élt
Látok most hirtelen.
Fekszik, mint én s az ágya felé
Csúszik a veszedelem.*

*Sikoltok: fény, megjött a kék Hajnal.
Szobámba bekacag,
S szórja szomorú kacagással
Reám a kék sugarat.*

Az utolsó strófa utolérhetetlen művészettel rögzíti meg — ha ugyan művészetnek lehet sérteni az ily magától értetődő természetességet — az álomból életbe rettenés derengő pillanatát.

Ahova nézek, ott akad valami figyelemreméltó. Az *Ős kaján* a mámor, a bódulat, a részegség, *A nagy kéz törvénye* az idealizmus örökszentségű hóbortjait foglalja véres kegyetlenségű versekbe. Különösen az előbbi minden homályossága ellenére, vagy ép amiatt, a boros állapot soha nem sejtett hatalmú rajza. Egyike azon verseknek, melyekről *anno Budapesti Szemle* azt mondták, hogy a költő szívéből tépte ki.

Mily Petőfi-szerű öntudat kiált az *Értől az Óceánig*-ből; különben Adynak akárhány verse szól amellett, hogy ő a Csokonayak, Petőfiék fajából való. Különösen jellemző az: *Egy csúf Rontás* című költemény. Tele van a lelke szűz borzongásokkal — így vallja ő — pompás szavakkal; új, nagy látások királyfiának érzi magát s íme, krisztuskodó igéi kenetesen terülnek szét, tolla alól elfut, ami igaz, ami „esztelenül szép”. Nincs meg a lelkében, hogy elmondja, ahogy tudja apollói bátran:

... és úgy dalolok,
Mint egy ósdi, teltszajú prédikátor.

Egy Urambátyám röpdös körül,
Múlt századokból nagy pipafüst-szárnnyal:
Egy őszám. Tollamra néz, dohog
S kezemre csap a füstös pipaszárral.

Azoknak, akik Ady neve említésekor Verlaine és Maeterlinck neveit említik — s ezek között voltam valaha én is — oda szeretném nyújtani ezt a verset, vagy a *Pap vagyok én* címűt, melynek kezdősorai:

Igéim bőveek, zengők és nagyok
Papoknak ivadéka vagyok . . .

Jól mondja és érzi Ady maga, hogy versében kálvinista prédikatori vonások vannak, hogy korcs hegyi-beszéd minden dala. Ép ez a megnyúlt, teltszajú kenettség, ez az ódái, szónokias szárnyalás adja meg különleges zamatjukat s teszi ezt a modernséget csak magyarrá. Ez illeszti minden újító törekvése mellett is bele a mi nagy, szónokias hagyományunkba s teszi őt majdan népszerűvé. A legkonzervatívabb formákat soha ki nem mondtak, soha el nem gondoltak befoglalására kényszeríti. *Fölszállott a páva*, e hagyományok ellen szóló harci ének, mintegy forradalmi tartalma enyhítéséül a lehető leghagyományosabb alakú. Ily nemben a legcsodálatosabb az ódon templomablak színeiben ragyogó: *Szent Margit legendája*, mely arra is jellemző, hogy ez a kiáltó, sziklakövekkel dobálódzó fiú, mily halk, mily gyöngéd, mily diszkrét tud lenni.

Vallott nekem a Nyulak-szigete
Regék halk éjén. íme a titok:
Királyi atyja klastromba veté
Legendák szüzét, fehér Margitot.

*Álom-leány volt; egy fojtott sikoly,
 Ájulva hullt egy durva szó miatt.
 S robogtak a királyi udvaron
 Hajrázó, vad, bozontos férfiak.*

*Nyugatról várt sokáig valakit.
 Nem vad bajszú, lármás, mokány nagyúr
 Dalos, törékeny, halk fiú legyen
 Asszonyos, kósza, könnyes trubadúr.*

*Már régen várt s megbénult a szíve
 Zúgott a vár, prüszkölő, kún lovak
 Hátán érkeztek hetyke magyarok.
 Ő nem jött: egy csöndes álm-lovag.*

*Ő nem járt a Duna táján soha,
 Egy halk dalú és halk csókú legény
 És Jézusnak áldozák Margitot,
 Ki ott halt meg a Nyulak-szigetén.*

Ez a románcon át tündöklő líra, ez a történet fátyla mögött fehérülő vallomás bizonyára legművészebb darabja a kötetnek. Ady finom elmondásával el tud fogadtatni mindent, néha még a közönségeset is.

Van egy verse, melyben megpendíti a következő vidéki folyóiratmotívumokat: Tengerpart, alkony, kis hotel-szoba, ócska pamlagon hagyott virág . . . minden más költő belevesznék ennyi kínálgató banalitásba; Ady meglábolja a banalitásörvényt. Itt egy inverzió ad erőt versének, ott a rím vagy mérték suhogása, aztán a Fárosz szó antik-nemes hangzása veti fényét egy soron át s az egész versnek a sorok szerencsés ismétlése oly szédületes rengést-ringást ad, mintha a szerelem dalát hullámok énekelnék, végül mindent fölülmúl a tenger habjaival csapdosó befejezés: *Dalol a tenger és dalol a múlt.*

Forgatom, forgatom a kötetet, forgatom tovább. Találok benne sok mindent, ami szép, ami nagyon szép. De ezentúl nem árurom el. Nem is fogom többé szégyenszemre elemezni, izenként hasogatni. Hisz ezt a cikket Ady ellenségeinek írtam; azoknak, kik e kötetből diadalmasan olvashatták volna ki azt, ami benne értelmetlen, ami benne nem sikerült. De azt hiszem, hogy ennyi idézet még a magyar költészet múltját gimnáziumi vagy egyetemi katedrán fejtegető s ezért a jövőbe bizalmatlanul néző urakat is meggyőzte Ady kiválósága felől s nem marad Ady ellenségének csak a logika némely megnyomorítottja, ki prókátorésszel szedi szét a poézist és sosem érezte azt a minden ideget megremegetető, minden logikát megszegyenítő valamit, aminek neve: művészi hatás.

Már most illenék a bírálatomat avval befejeznem, hogy Ady ezentúl ellenőrizze ihletét, csak azt írja le, amit előre átgondolt s versei közül csakis azt gyűjtse kötetbe, ami legsikerültebb. Így kellene befejezni a szürke szemlébe írt bírálatot szürke olvasók helyeslő bóloga-

tása közben. De ide bizvást írhatok mást is! Azt írom le, amit gondolok s amit Ady különben is meg fog tenni. Azt írom le, hogy Ady engedje át magát annak a fél-öntudatlanságnak, fél-öntudatnak, annak a fél-affektációnak, fél-gyónásnak, aminek ihlet a neve s ragad tassa magát vele bárhová. Jól teszi. Se baj. Esztelenül szépet csak az fog alkotni, aki így ír. Goethe is így írt. Petőfi is. Verlaine is. Sok rossz vers a legnagyobb versek ára. Sőt mi több! Rossz verset írni igazi költők privilégiuma. Nekik szabad. Arany tiszta, csupa jó, csupa kitűnő verse között hiányzik az ijesztő, a megdöbbenően nagy vers. A jó szerkesztés páratlan művészete, a mérés, beosztás, szerkesztés majdnem emberfölötti tudása gátolták meg a megmérhetetlen, a Goethe-i inkompenzurabilitás, az agy számára meg nera fogható nagyság kifejezésében.

Ady rossz versei tehát ép oly szükségszerűek, ép annyira az övéi és a mieink, mint a jók. Őt nem ez a veszély fenyegeti.

Minthogy már a bíráló el nem lehet gáncoskodás nélkül, hát elmondom azt, ami megjegyezni valóm van.

Írt Ady egy szép verset utánczóhoz: *Akiknek dajkája vagyok*, Azokhoz a rímpólyás gyerekekhez szól, akik csak úgy nőnek, ha elszívják az ő sokvérű szavát. Ne féltse és ne is bántsa őket. Ady csak Adynak árthat meg; Ady csak önmagát utánozhatja s akkor majd kifejlik valami, ami a líra, ami minden költészet, minden eredetiség halála: a modor. A *Vér és Arany* a régibb kötet motívumainak pompás, meglepő sudárba szökkenése. De a tő már kihajtott, kivirágzott . . . sőt imitt-amott már el is virágzott egy-egy ág. Van oly tárgy, mellyel Ady kétszer-háromszor is megküzd, míg ura lesz. De néha kiadta már fulánkját valamely sikerült dalban s erőlteti a változatot. Jó modorherceg árnya kísért. Előle is csak az a menekvés, mint jó Csönd-herceg elől: fütty és dal! Őt csak minél több, a teljes élet legkülönbözőbb fájdalmaiból és örömeiből felbukkanó dal üzheti el, különben rátípor emberére.

Mivel váljak el Adytól? Ezt a teljes életet kívánom neki; egész örömeiket, egész fájdalmaikat, amint csak kegyenceik elé ontják az Istenek. Ezt Goethe mondta s ő bizonyosan tapasztalásból tudta így. *Ave poeta atque vale!*

Hatvany Lajos.

